

*М. В. Ступінська,
аспірант, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана*

ОРГАНІЗАЦІЯ ВНУТРІШНЬОГОСПОДАРСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЗАПАСІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ

*М. V. Stupinska,
postgraduate student, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman*

ORGANISATION OF INTERNAL CONTROL OF TRADE STOCK OF THE ENTERPRISE

У статті розглядаються особливості, принципи, форми та методика організації внутрішньогосподарського контролю запасів на підприємстві. Надані пропозиції щодо удосконалення системи внутрішньогосподарського контролю запасів на підприємстві.

The peculiarities, principle, forms and methodology of organization of internal control of trade stock of the enterprise are researched in the article. The propositions to improve the system of internal control of the enterprise are worked out.

Ключові слова: запаси, внутрішньогосподарський контроль, методи організації контролю, принципи контролю запасів.

Key words: stock, internal control, methods of organization of control, principles of control of stock.

АКТУАЛЬНІСТЬ ТЕМИ

Становлення і розвитку ринкової економіки в Україні нерозривно пов'язані з пошуком принципово нових методів організації і управління виробництвом для підвищення ефективності господарської діяльності підприємств. Розвиток виробництва неможливий без виготовлення конкурентоспроможної продукції та її реалізації на внутрішніх і зовнішніх ринках збуту. Водночас необхідною передумовою здійснення виробничого процесу є наявність та використання значної кількості виробничих запасів, які становлять основу готових виробів.

Запаси є значною частиною оборотних коштів підприємства, у цьому аспекті набуває особливого значення порядок внутрішньогосподарського контролю як засіб забезпечення ефективного їх використання.

Для успішної діяльності підприємства, підвищення рівня рентабельності, збільшення суми його активів необхідний налагоджений механізм управління, найважливішим елементом якого виступає внутрішньогосподарський (внутрішній) контроль.

Внутрішньогосподарський контроль є однією з основних функцій управління і системою постійного спостереження і перевірки роботи організації з метою оцінки обґрунтованості й ефективності прийнятих управлінських рішень, виявлення відхилень і несприятливих ситуацій, своєчасного інформування керівництва для прийняття рішень щодо усунення, зниження ризиків його діяльності й управління ними.

Тому актуальність даної теми не викликає сумнівів, оскільки проблема внутрішньогосподарського контролю присутня на більшості підприємств України.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Ефективна система внутрішньогосподарського контролю повинна стати найважливішою складовою системи управління підприємства. В умовах ринкової економіки система внутрішньогосподарського контролю повинна забезпе-

чувати стабільність і стійкість розвитку підприємства, сприяти досягненню довгострокових цілей і вирішенню поточних завдань, забезпечувати повноту і підтримувати надійність системи внутрішньої звітності, а також дотримання чинного законодавства і нормативної документації різного рівня, знижувати ризик можливих негативних фінансових наслідків.

На практиці відсутність систематичного контролю призводить до того, що з часом будь-яка робота та її результати зводяться нанівець. Відсутність дієвої системи внутрішньогосподарського контролю не дозволяє відповідним чином оцінювати результати роботи окремих підрозділів і працівників.

Незважаючи на дослідження організації внутрішнього контролю на підприємстві вітчизняними та зарубіжними вченими, досі невирішені окремі питання методики та організації внутрішнього контролю на підприємствах, а саме: питання документального оформлення результатів внутрішнього контролю у вигляді відхилень вимог управлінських рішень.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Вагомий внесок у вирішення проблем організації внутрішньогосподарського контролю запасів на підприємстві зробили вітчизняні вчені: Білуха М.Т. [1], Бутинець Ф.Ф. [2], Голов С.Ф. [3], Гуцайлюк З.В. [4], Завгородній В.П., Кужельний М.В. [6], Нападовська Л.В. [8], Пушкар М.С. [9], Солюк В.В., Сук Л.К., Ткаченко Н.М., Чебанова Н.В., Шевчук В.О. та інші.

Дослідженню питань внутрішнього контролю запасів підприємств у своїх працях приділяли увагу такі зарубіжні вчені: Велш Глен А., Шорт Даніел Г., Ентоні Р., Ріс Дж. [12], Керімов В.Е. [5], Маргуліс А.Ш., Міддлтон Д. [7], Новодворський В. Д., Суїц В. П. [11] та інші.

Однак, особливостям організації внутрішнього контролю запасів на підприємствах приділяється недостатньо ува-

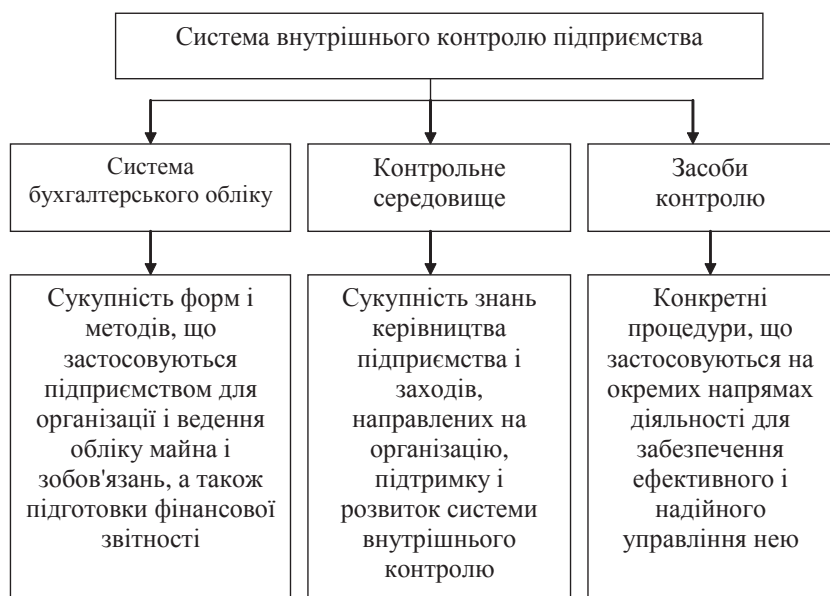

Рис. 1. Система внутрішнього контролю підприємства

Джерело: складено автором за даними [1; 2; 6].

ги або застосовується формальний підхід до методики його впровадження, що зумовлює неефективність застосування та обумовлюють доцільність подальшого вивчення цих питань.

ФОРМУВАННЯ ЦІЛІ СТАТТІ

Метою статті є надання пропозицій щодо удосконалення методики і організації внутрішньогосподарського контролю запасів для ефективного функціонування підприємств за сучасних умов господарювання.

Для досягнення визначеної мети поставлені такі завдання:

- дослідити особливості внутрішнього контролю запасів на підприємстві;
- визначити принципи побудови системи внутрішнього контролю запасів на підприємстві;
- розглянути форми та методи внутрішнього контролю запасів на підприємстві;
- оцінити сучасний стан внутрішньогосподарського контролю запасів і визначити напрями його вдосконалення.

Методологічною основою статті виступають концепції і положення управлінського обліку, контролю і аналізу, праці провідних зарубіжних і вітчизняних вчених та фахівців з проблем організації внутрішнього контролю запасів на підприємстві.

ВИКЛАДЕННЯ МАТЕРІАЛУ

Серед науковців нині спостерігається певна єдність щодо визначення поняття "система внутрішнього контролю". Так, узагальнюючи різні формулювання, слід охарактеризувати останню, як сукупність дій та організаційних на певному підприємстві, які направлені на мінімізацію ризиків і забезпечення досягнення цілей.

Так, в умовах розвитку ринкових відносин та посилення конкурентної боротьби на різних галузевих ринках в Україні актуально стає проблематика покращення системи внутрішнього контролю з урахуванням як законодавчих вимог, так і потреб власників підприємств.

На нашу думку, необхідність розробки нової або вдосконалення існуючої системи внутрішнього контролю на підприємстві нині зумовлена вимогами ринків збуту та необхідністю забезпечення достовірною інформацією про активи і зобов'язання підприємства.

Погоджуючись із думкою авторського колективу у складі Рагуліної І.І., Рагуліної М.М., Новікова І.Т., система внутрішнього контролю повинна стати частиною діяльності підприємства, інакше виникає можливість того, що дана система буде або дуже витратною, або неефективною [10].

Узагальнюючи існуючі нині погляди в науковій літературі на складові системи внутрішнього контролю підприємства, остання може бути представлена у вигляді наступної схеми (рис. 1).

Для ефективнішої розробки і впровадження системи внутрішнього контролю підприємство повинно обґрунтувати прийняте ним рішення. На ухвалення управлінських рішень впливає посилення ринкової конкуренції, потреба в необхідній інформації для потреб внутрішніх і зовнішніх користувачів, взаємозалежність і взаємообумовленість зовнішнього і внутрішнього контролю, реорганізація підприємства з метою входження в ринок, конфлікт інтересів, спрямованість підприємства на отримання доходу, фінансова самостійність підприємства, ризик банкрутства, порушення режиму економії на підприємстві, необґрунтовані списання та ін. [4; 5].

Метою контролю операцій із запасами є встановлення достовірності первинних даних, їх наявності і руху виробничих запасів; повноти і своєчасності відображення первинних даних у первинних документах і облікових регістрах; правильності ведення обліку запасів відповідно до прийнятої облікової політики; достовірності відображення залишків записів у звітності господарюючого суб'єкта.

Тому основними завданнями контролю операцій з запасами є:

- перевірка організації складського господарства, стану збереження запасів;
- встановлення законності проведених операцій з запасами;
- визначення правильності віднесення витрат до складу собівартості по виробництву і реалізації продукції;
- перевірка дотримання норм витрат матеріалів, сировини і палива;
- перевірка правильності і ефективності використання матеріальних ресурсів;
- перевірка нормативів запасів;
- перевірка дотримання правил витрачання запасів;
- оцінка системи внутрішнього контролю за використанням запасів у виробництві;
- перевірка правильності реалізації надлишків запасів;
- перевірка правильності формування собівартості продукції по об'єктах калькуляції витрат;
- визначення правильності синтетичного і аналітичного обліку витрат на виробництво і реалізацію продукції, які включаються у собівартість;
- перевірка дотримання підприємствами податкового законодавства по операціях, пов'язаних із формуванням собівартості продукції;
- оцінка повноти і правильності відображення господарських операцій з запасами в бухгалтерському обліку і звітності.

Усі стадії проведення внутрішнього контролю запасів на підприємстві можна поділити на відповідні етапи (рис. 2).

Внутрішньогосподарському контролю властиві такі методичні прийоми, як органолептичні, розрахунково-аналітичні та документальні методичні прийоми контролю. Ця система методичних прийомів контролю конкретизується процедурами перевірки, пов'язаними з інвентаризацією матеріальних цінностей, контрольними замірами і контрольни-

ми запусками використання матеріалів на виробництво, суцільним і вибірково спостереженням та службовим розслідуванням [4].

Під час внутрішнього контролю проводиться суцільна чи вибіркова інвентаризація наявності запасів та перевіряється їх відповідність даним бухгалтерського обліку за кожним складським приміщенням, а при необхідності — і у підзвітних осіб.

У разі виявлення документів, які викликають сумнів у їх достовірності, необхідно провести зустрічну перевірку (або подати запит до постачальника) та зробити звірку розрахунків.

Важливим методом дослідження надходження і витрати зі складу запасів є перевірка матеріальних звітів і доданих до них документів та відповідних даних карток складського обліку. Вибірково перевіряється тотожність даних сальдових відомостей на перше число місяця за бухгалтерським обліком із відповідними даними складських карток. При встановленні розбіжностей проводиться поглиблена перевірка зі встановленням причин розбіжностей.

До найбільш характерних помилок щодо відображення матеріально-виробничих запасів можна віднести [2; 3]:

- порушення обов'язковості інвентаризації при зміні матеріально-відповідальних осіб, при виявленні фактів розкрадання, зловживання або псування майна, у разі стихійного лиха, пожежі або інших надзвичайних ситуацій, при реорганізації або ліквідації організації [11];

- неоформлення договорів про матеріальну відповідальність із матеріально-відповідальними особами;

- нерегулярне проведення перевірки даних щодо руху запасів у бухгалтерії і на складах підприємства;

- на складах зберігається велика кількість невживаних запасів;

- при списанні у виробництво запасів спосіб визначення фактичної собівартості відрізняється від встановленого в обліковій політиці;

- невірно ведеться облік ПДВ по запасах, що поступили [12].

Таким чином, одним з найперспективніших і значніших напрямів контролю за діяльністю суб'єктів господарювання є незалежний контроль, здійснюваний або зовнішніми, або внутрішніми аудиторами за умови організованої відповідним чином системи внутрішнього контролю.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Підсумовуючи вищевикладене, потрібно відзначити, що запаси є одним із найважливіших чинників забезпечення стійкості і безперервної діяльності підприємства для отримання максимально можливого прибутку.

Стан і ефективність використання запасів — як найзначнішої частини оборотного капіталу — є одним з основних умов успішної діяльності підприємства, розвитку і реалізації його конкурентних переваг.

Основною проблемою в системі управління підприємством є неефективна, а найчастіше взагалі відсутня система управлінського обліку, яка дає спотворену або дуже узагальнену інформацію з затримкою. Наслідком цієї проблеми є невикористання сучасних методів управління запасами.

Таким чином, необхідною умовою ефективного і раціонального управління матеріальними ресурсами в сучасних умовах господарювання є створення взаємозв'язаних узгоджених систем бухгалтерського обліку і внутрішнього контролю за діяльністю на підприємстві.

Література:

1. Білуха М.Т. Фінансовий контроль: теорія, ревізія, аудит: підручник / М.Т. Білуха, М.Г. Дмитренко, Т.В. Мики-

ЕТАПИ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ ЗАПАСІВ

Етап 1. Визначення фактичного стану організації складського господарства запасів на підприємстві

Етап 2. Порівняння фактичних даних про запаси з даними бухгалтерського обліку або плановими показниками

Етап 3. Оцінка виявлених відхилень та ступеня їх впливу на аспекти функціонування організації

Етап 4. Узагальнення результатів контролю та виявлення причин зафіксованих відхилень

Рис. 2. Етапи внутрішнього контролю запасів на підприємстві

Джерело: складено автором за матеріалами [8; 9].

тенко; за ред. М.Т. Білухи. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К.: Укр. акад. оригінальних ідей, 2006. — 888 с.

2. Бутинець Ф.Ф. Контроль і ревізія: підручник / Ф.Ф. Бутинець, Н.Г. Виговська, Н.М. Малюга, Н.І. Петренко; за ред. Ф.Ф. Бутиця. — 3-тє вид., доп. і перероб. — Житомир: Рута, 2002. — 544 с.

3. Голов С.Ф. Управленческий учет: учебник. — К.: Либра, 2004. — 576 с.

4. Гуцайлюк З.В. Некоторые вопросы реформирования системы бухгалтерского учета: концепция и реализация / З.В. Гуцайлюк // Бухгалтерский учет и аудит. — 2007. — № 10. — С. 11—17.

5. Керимов В.Э. Бухгалтерский управленческий учет. — М., 2009. — 480 с.

6. Кужельний М.В., Калюга Є.В., Калюга О.В. Контроль фінансової діяльності та правильності її складання: навчально-методичний посібник для студентів економічних спеціальностей і працівників обліково-аналітичних і контрольно-ревізійних служб підприємств, організацій та установ / За загальною редакцією д-ра екон. наук, проф. М.В. Кужельного. — К.: Ельга, Ніка-Центр, 2001. — 240 с.

7. Бухгалтерский учет и принятие финансовых решений: для использования в учеб. процессе студентами экон. спец. вузов / Д. Миддлтон; Пер. с англ. под ред. И.И. Елисейевой. — М.: Аудит: ЮНИТИ, 1997. — 408 с.

8. Нападовская Л.В. Управленческий учет: суть, значение и рекомендации по его использованию в практической деятельности отечественных предприятий / Л.В. Нападовская // Бухгалтерский учет и аудит. — 2005. — № 8—9. — С. 50—62.

9. Пушкар М.С. Розробка теорії управлінського обліку / М.С. Пушкар, Р.М. Пушкар // Наукові записки: зб. наук. праць каф. екон. аналізу. — Тернопіль: Економічна думка, 2004. — Вип. 13, ч. 1. — С. 14—18.

10. Рагуліна І.І., Рагуліна М.М., Новіков І.Т. Необхідність внутрішнього контролю в сільськогосподарських підприємствах // Вісник Харківського НАУ ім. В.В. Докучаєва. Серія "Економічні науки". — 2012. — № 5. — С. 20—25.

11. Суйц В.П. Аудит: общий, банковский, страховой: учебник для вузов по экономическим специальностям. / В.П. Суйц, А.Н. Ахметбеков, Т.А. Дубровина. — М.: ИНФРА-М., 2001. — 556 с.

12. Энтони Р., Рис Дж. Учет: ситуации и примеры: Пер. с англ./Под ред. и с предисл. А.М. Петрачкова. — М.: Финансы и статистика, 1993. — 560 с.

Стаття надійшла до редакції 05.03.2013 р.